İSMET ÖZEL VE POETİKASINDAN BİR KESİT: ŞİİİRİN MAHİYETİ

İbrahim TÜZER
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı,
Öğretim Üyesi
ibrahimtuzer@yahoo.com

"...Sonrası şiir kerim"
Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar

İsmet Özel, şiirlerini kaleme alırken aynı zamanda bunlar üzerine fikir ileri süren; kendi şiir yazma geleneğinin sınırlarını ortaya çıkararak şiir sanatı üzerine açılımlarda bulunan ender şairlerden birisidir. Özel'in şiirlerinin ortaya çıktığı zaman dilimleri kronolojik olarak takip edildiğinde, kaleme aldığı poetik metinlerle, şiir evrenindeki genişlemenin paralellik gösterdiği anlaşılacaktır. Şiiri hayatının merkezine yerleştiren Özel, biyografisindeki serüveni şiir merkezli yaşamış, kendi varoluşunu anlamlandırmaya çalışırken şiire büyük önem vermiştir.

"Şiir"in anlaşılması ve mahiyetinin en doğru bir biçimde algılanması dolayısıyla meydana getirdiği metinlerinde şair, çoğu zaman meseleye "iç"(er)den bakar. Bu "iç"te oluş, şüphesiz Özel'in yetkin bir şair kimliğinin yanı sıra şiiri, hayatının en önemli meselesi olarak ele almasının da bir ifadesidir. Ancak şair, bu "hali" aynı zamanda bir "entelektüel" olarak yaşar ve şiire bu bakış açısı ile de yaklaşır. Dolayısıyla şairin ele almış olduğu sorunlara getirdiği önermeler, hem şair olma hassasiyetinin hem de "şiir sanatı" ile ilgili alanda sahip olunun bilgeliğin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Özel'in şiir dünyasının tam anlamıyla kavranması ve onun hayat içerisinde şiire esaslı olarak ayırmış olduğu yerin net olarak ortaya konması, sadece "kılavuzlar"da ileri sürülen görüşlerle mümkün değildir. Bunun için şairin hayatının her döneminde/durağında poetikası adına kaleme aldıklarının, kendisiyle yapılan röportajlarda şiir sanatı üzerine dile getirdiklerinin ve değişik zamanlarda şiir üzerine yapmış olduğu konuşmalarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

İsmet Özel, şiir sanatı üzerine ifade ettiklerinin dışında, yeni bir açılım ortaya koymasa da, özellikle son dönemde vermiş olduğu konferanslarında "şiir gerçeği" üzerinde önemle durmaktadır. Bu konferanslarda toplumu çok yakından ilgilendiren en hayatî meselelere bile şiir perspektifinden yaklaşan şair, bunlara şiir merkezli bir açılım getirmeye gayret göstermektedir. Özel'in hayatında şiire ne denli önemli bir yer vermiş olduğunun ifadesi olarak kabul edilebilecek bu çıkarımlar, onun poetikasının bir yansıması ve şiiri algılayış biçimi olarak dikkat çekmektedir.

Aslı perdelenmiş metinler: Şiirin mahiyeti

İsmet Özel'in şiir üzerine ortaya koymuş olduğu görüşlerin merkezinde, şiirin ne olduğuna ve şiirin aslına ilişkin problemler yatmaktadır. Şair 1964 yılındaki ilk poetik metninde, "Şiirin Özgürlüğü"nü konu ederken "*şiir gücünü bir düşünce dizisinin, bir öğretinin sözcüsü olmaya dayıyamaz"* demekte ve şiirin aslî fonksiyonuna işaret ederek, şairinden toplumuna kadar şiirin çevresinde meydana gelecek her türlü faaliyeti bu bakış açısıyla değerlendirmektedir. İsmet Özel, bu yazısında şiirdeki en önemli kalkanın, "imge"ler olduğunu ifade etmektedir. Düşüncenin şiirde yer almasını ve "söz"ün herhangi bir baskı unsurunun ifadesi olarak şiire yansımasını filtreleyen en önemli mekanizmanın "imge" ile işlediğine dikkat çeken şair, şunları

belirtmektedir:

> *"Şiirde alttan alta bir düşüncenin (anlamın ya da bilincin) varlığını kabul ediyorum. Bu düşünce tohumunda özgürlüğü taşıyan ve insanın birçok kesimlerini durmadan deşen, açığa vuran (betimleyen değil) tedirgin edici bir noktadır. Bu deşmek eyleminde ussal akımların, felsefelerin ve öğretilerin tuttuğundan ayrı bir yol tutar. Bu yolla onları aşıp gelişim yönünü çoğaltır. Bu yol imgenin açtığı yoldur. İmge bütün hızını kendiliğinden olmaya borçludur. Düşüncenin katı baskısını üstünde taşımaz. Kendi başına bir duyarlığın ödün vermeden biçimlendiği özgür bir kuruluştur."* [1]

Şiire, "insan oluş bilmecesi" içerisinde çok önemli bir yer veren İsmet Özel, şiirde yer alan "imge"lerin ve imajinatif söyleyişin yapı itibarîyle kazanmış olduğu "kendindeliği"ne de çok önem vermekte; bunu şiirde insan "giz"inin ortaya çıkmasında esaslı bir unsur olarak değerlendirmektedir. *"Şiir fikriyat ve hissiyat sergisi"*[2] değildir diyen şair, öz itibarîyle şiirin mahiyetinin anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. *"Çünkü şiir sadece başlar ve başlatır. Şiir bilineni veya anlaşılmış olanı yem olarak kullanır, amaç bilinmeye, anlaşılmaya değer olana doğru yol almaktır. Bu yolculukta bilinenin (bilindiği, anlaşıldığı varsayılanın) tahribi de şiirin zorunlu çeşnisidir."*

Şiiri, *"bizim neyi simgelediğini bilmeden de hayatımızın içinde anlamlandırabildiğimiz, neyi simgelediğini bildiğimiz zaman da anlamlı oluşundan bir şey kaybetmeyen metin"* olarak kabul eden şair, şiirin bünyesinde barındırdığı farklı farklı anlam değerlerinin olduğunu ve bunların kimi zaman "simge"ler halinde şiirde yer aldığını belirtmektedir. Fakat şiirin mahiyeti itibarîyle, söz konusu olan bu simgelerin neye karşılık geldiği bilinmeden de okuyan için bir anlam taşıyacağını ve onda bir yerlere karşılık geleceğini dikkatlere sunar.[3]

Özel'e göre şiirin ortaya çıkışındaki esaslı sebep "anlatılmaz bir şeyin anlatılmaya çabalanması, anlatılabilir bir şeyin yeniden anlamlı kılınması ve yeterince anlamlı kılınmayan bir şeyin etkili bir anlatıma kavuşturulmaya" çalışılmasıdır. Şair bu türden bir çabanın, insan ilişkilerindeki yapaylığın ve içtensizliğin bir sonucu olarak ortaya çıktığı görüşündedir. Söz konusu olan bu "tıkanıklık", insanların birbirleriyle anlaşmak için kullandıkları sözcüklerin anlamını kaybetmesiyle bir kat daha artmaktadır. Böylelikle "insan"lar hayatlarındaki bu olumsuz durumun üstesinden gelmek için şiire yaslanmakta; *"kullanılan dilin gerektirdiği ilişkilere olan güvenin sarsıldığı bir ortamda"* özlenilen bir etkinlik olarak, şiire müracaat etmektedirler. İsmet Özel, *"Niçin şiir okuruz ?"* şeklindeki soruyla başladığı bir yazısına *"herhalde yokluğunu hissettiğimiz bir şeyleri tamamlamak, bir zorluğu gidermek ve nihayet bir doyum sağlamak için"* diye cevaplandırmakta; insanların şiirle uğraşmalarını ise şöyle ifade etmektedir:

> *"Ne zaman insan karanlık bir yerde sayıklamaya itilmiş, insan ilişkileri karışık, karıştırıcı, bozucu niteliklere bürünmüş, insanın bir başka insana söyleyeceği söz anlamını kaybetmiş, insan davranışları yapaylık, içtensizlik yüklü hale gelmişse, insanlar şiir okumak, şiirle uğraşmak, şiirden öğrenmek gereğini duymuşlardır."* [4]

"Şiiri de şiirsel olanı da doğrudan doğruya şiirin içinde, onun maddi çerçevesi içinde aramalıyız"[5] diyen şair, bu edebî türün en önemli özelliğini, insanoğluna ait olan yapıp etmelerin sınırında yer alan bir etkinlik olması dolayısıyla kazandığına dikkat çekmektedir. Şaire göre *"şiirin nesneler dünyasındaki çok renkli, çok biçimli yüzünün merkezinde 'beşeri olan'*

---

[1] İsmet Özel, "Şiirin Özgürlüğü", *Evrim,* S.17, Mayıs 1964, s.6.
[2] İsmet Özel, "Şiir Okuma Kılavuzu", *Mavera,* S.2, Ocak 1977, s.18–20.
[3] İsmet Özel, *Şiir Okuma Kılavuzu,* Şule Yayınları, İstanbul, 2000, s.40.
[4] *Şiir Okuma Kılavuzu,* s.18.
[5] *Şiir Okuma Kılavuzu,* s.29.

bulunmaktadır. Şiiri bu anlayışın dışında tutarak ona farklı vasıflar ve kimlikler yüklemek, şiiri olduğundan başka bir "tür" haline getirmek demektir.

İsmet Özel yukarıdaki görüşünün bir uzantısı olarak şiiri, insan beni etrafında meydana gelen her türlü hâdiseden nesnelliğini muhafaza ederek sergilenen bir "duruş", diğer bir ifadeyle "objectification" olarak kabul eder. Şair, buradan hareketle *Waldo Sen Neden Burada Değilsin?* adlı eserinde *"bir şiirin nasıl söyleneceğini hiç kimse söyleyemez, çünkü şiir söylenen şeyin söylenişinde, söyleyişin içindedir. Bir sözün şiir oluşu o sözün şiir dışında kalan bir alanda önem ve değer kazanmasıyla değil, sadece şiir kalarak önemli ve değerli bulunuşuyladır"* demektedir.[6] Şiir, sahip olduğu bu özelliğinden dolayı sözle gerçekleştirilen bütün diğer faaliyetlerden de ayrılmaktadır. Bu ayrılık, şiirin sözü *"töz"*e ilişkin bir biçimde ele alarak dikkatlere sunmasından kaynaklanır. Şaire göre şiir, "tercihlerimiz arasında yer alan güzel şeyleri ortaya çıkarmakla kalmaz; *aynı zamanda istemeden elden çıkardığımız şeylerin de hissedilmesine imkân veren bir yapıyı göz önüne getirir."* Böylelikle şiir, insanların doğruyu yanlıştan ayırma yetilerini de diğer yetilerinden ayırmış olmaktadır. İsmet Özel, "Sözel, Tözel, Tüzel, Güzel" adını taşıyan yazısında sözün "töz"le yani şiirin aslî gerçeği diyebileceğimiz "cevher"le ilişkisini şöyle kurmaktadır:

> "(…) Sözlü bir yapının şiir değeri kazanabilmesi karşılaştığımız metnin veciz, fasih, mahirane bir ifade kazanması yüzünden değildir. Asıl kazanç 'anlama'nın kuralı konamayan alanına geçişimizle elde edilir. (…) Şairin neleri yazdığı kadar, neleri yazmadığı da önemlidir. Çünkü töz bütündür ve şair çekip aldığı zaman boşluğu, kesip yonttuğu zaman artan kısmı bilgi alanında muhafaza etmekle etkinlik kurar. Şiir sözel olanın tözel olanla ilişkisini (bütün diğer sanatlarda, bilimde, felsefede olduğu gibi) kaosu kosmosa dönüştürerek kurmaz, kosmosun kaostan türediğini vurgulayarak kurar."[7]

Fakat burada dikkat edilmesi ve şiirin mahiyeti itibarîyle ayırt edilmesi gereken bir husus vardır. Şaire göre şiir, *"öğretir, ama kanıtlamaz; gösterir ama sergilemez. Şairin ve şiir okurunun şiirde buldukları sadece kendi uçkunluklarıdır. Şiirde emsal getirilen şey olsa olsa söz konusu uçkunluğu onaylar, hiçbir doğruyu savunmaz."*[8] Hatta bunun tam tersi olarak şiir, "insanların geçmişe dair imalarında o güne kadar hesaba katmadıkları bir boyut getirerek onların kalıplaşmış ölçülerini sarsar." Nitekim şaire göre şiirin önemli bir vasfı da "geride kalmış olan bir hayat parçasını deşmek, teşrih etmek, bize bilincine varmadığımız bir yanını işaret etmektir."[9]

İsmet Özel, aslına ve mahiyetine ilişkin tüm bu özellikleri üzerinde toplayan şiiri, *"bir tamamlama, bir kaçınılmaz fazlalık, yerini bulamamış insanlığın çalkantısından doğmuş"*[10] olan bir "köpük"e benzetmektedir. "Köpük" bir metafor olarak düşünüldüğünde farklı anlam katmanlarına işaret ederek, zihinsel çağrışımlara olanak tanıyan ve tam da şiiri tarif eden bir kelime olarak değerlendirilebilir. Böylelikle İsmet Özel, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın mısrayı anlatabilmek için kullandığı "köpük" kelimesinin şiir için de kullanılabileceğini belirtmekte ve şiirin mahiyetine yönelik derinlikli bir düşünme biçimini de okuruna işaret etmektedir.

---

[6] İsmet Özel, *Waldo Sen Neden Burada Değilsin?,* Şule Yayınları, İstanbul, 2002, s.16–17.
[7] İsmet Özel, "Sözel, Tözel, Tüzel, Güzel", *Dergâh,* C.I, S.4, Haziran 1990, s.1.
[8] İsmet Özel, "Şeyhim Güldür", *Dergâh,* C.I, S.8, Ekim 1990, s.1.
[9] *Şiir Okuma Kılavuzu,* s.35.
[10] *Şiir Okuma Kılavuzu,* s.34.